

Тема. Правопис прислівників разом, окремо і через дефіс

Мета. Розширити і закріпити знання учнів про написання прислівників; розвивати логічне мислення, зорову й слухову пам'ять, орфографічну грамотність семикласників; виховувати любов до українського слова та інших національних скарбів.

Хід уроку

*Краса врятує світ
М. Достоевський*

I. Оголошення теми і мети уроку.

Вчитель. Давня легенда розповідає, що на світанку нашої Землі Бог оглядав творіння рук Своїх. Натомившись, наказав зробити відпочинок і разом із ангелами Він спустився на землю. Ця земля була багатою на сонце, звіра та пташок. А найбільше сподобались Богові люди того краю. Всюди зустрічали його з хлібом і сіллю. Він став часто навідуватись сюди зі словами: «Рушаймо у край!» Кажуть, з того і пішла назва нашої країни, держави: Україна.

Україна, рідний край, рідний дім, дорога батьківська хата... Які близькі й знайомі нам ці слова! Вони входять у нашу свідомість разом з материнською колисковою піснею. Рідний край! Дорога серцю земля батьків і прадідів наших. Оспівані в піснях безмежні степи, зелені ліси, високі блакитні небеса; Хіба є що на світі краще за це миле серцю довкілля? Хіба є що дорожче за Вітчизну?

Що ж це сталося з нами, люди?
Це ж як так, то нічого не буде:
Ні річок, ні гаїв, ні криниць,
Ані квітів, ні пірав, ні повітря.
Ні людей! Хоч тепер вже - повірте...
Зупинімося - останній с шанс.
Оглянімося - благаємо вас.
Все задумано мудро в природі.
Жити всьому у мирі і згоді.
Річка хай куди хоче тече.
Пташеняті підставим плече.
Як зрубаємо дерево - вмиєть
Поспішаймо хоч два посадить.
Як асфальт - то не через калину,
Джерельце хай не знає зупину.
Полюбімо природу палко.
Не топчімо ногами фіалку...
Як розоремо світ оієї вщерть.
Вирок нам без війни буде - смерть.
Зупинімося - останній с шанс.
Ця планета не тільки для нас...
(З. Кучерява)

Вчитель. Який висновок ви зробили для себе, слухаючи ці рядки?

Отже, епіграфом до нашого уроку будуть слова Михайла Достоевського: «Краса врятує світ». А поговоримо ми сьогодні про правопис прислівників.

«Незакінчене речення»: «Думаю, сьогоднішній урок буде цікавим, тому що...»

Вчитель: А яка мета нашого уроку? *(Розширити і закріпити свої знання про написання прислівників, розвивати логічне мислення, зорову й слухову пам'ять, орфографічну грамотність; виховувати любов до українського слова та інших національних скарбів)*

Вчитель. Чи згодні ви з російським письменником М. Достоевським, слова якого винесені в епіграф уроку? *(Відповіді учнів).* Як ви вважаєте, діти, а яку красу нам слід рятувати?

(Потрібно цінувати все те прекрасне, що створене руками людей, оберігати природу рідного краю, турбуватися про те, щоб наша держава процвітала; потрібно dbати про чистоту помислів, бути ввічливими, толерантними; необхідно знати українські свята, звичаї і традиції).

Вчитель. Правильно. А досягнути цих скарбів ми зможемо, вивчаючи нашу державну мову - ніжну, солов'їну, барвінкову. Не можна ходити по рідній землі, не чаруючись виплеканою народом у віках рідною мовою. У народу скарбу немає більшого, як його мова... Слова - це крила ластівки, вона їх не відчуває, але без них не може злетіти.

«Мово! Пресвята Богородице мого народу! З чорнозему, рясту, любистку, м'яти, євшан-зілля, з роси, з дніпровської води, від зорі і місяця народжена! Мово! Мудра Берегине, що не давала погаснути земному вогнищу роду нашого і тримала народ на небесному олімпі волелюбності, слави і гордого духу. То ж маємо зробити все для того, щоб не обірвалася золота нитка, яка веде з давнини в наші дні* *(Молитва про мову)*

Сьогодні ми знову подорожуємо у таємничий, незвіданий світ Країни чудес, Як здорово! Адже там вірші миттєво запам'ятовуються, домашні завдання виконуються за щучим велінням, ручки пишуть безпомилково всі види творчих робіт, комп'ютери читають програмові твори з літератури, аналізують допущені помилки в контрольних диктантах. Але потрапити туди зможе тільки той, хто наполегливо працює, логічно мислить і завжди дає відповіді на такі питання *(запитання на дошці на таблиці):*

Де? Куди? Звідки? Як? Яким способом? Коли? З якого часу? Чому? До якого часу? Через що? З якої причини? Якою мірою? Для чого? Навіщо?

Вчитель. Яка частина мови має стільки питань? Що таке прислівник? *(Відповіді учнів)*

Ознаку дій називає,

а також місце, час, причину

Цієї дії визначає, і кожен

цю частину мови знає.

Бо це - прислівник, всім відомий.

Незмінна ця частина мови

на запитання як? коли?

Готова всім відповісти .

Сміється сонце. Як? - ласкаво,

Мандрує небом величаво.

А небо голубіє дивно, пливуть

хмарини тихо, мрійно.

Дзвенить кохана мова чисто,

а кожне слово - урочисто.

Земля стрічає нас святково,

сміються зорі загадково.

Сади цвітуть — коли? Весною.

А влітку трав моря шовкові,

А восени врожай збирають,

узимку снігу всі чекають.

Прислівників багато в мові,

всі яскраві, всі чудові!

Щоб здобути знань основи,

вивчімо цю частину мови! (Л. Лужницька)

Сподіваюсь, що на уроці ви будете працювати старанно. А хіба тільки старанно? А ще як ви повинні працювати? (*Добре, наполегливо, діловито, активно, сумлінно*)

— Які це прислівники за значенням? (*Способу дії, відповідають на питання як?*)

- Слова «старанно, сумлінно, наполегливо, активно» - чудові слова, цілий синонімічний ряд. Назвіть орфограми у цих словах.

Вчитель.

О місячне сяйво і спів солов'я,
Півонії, мальви, жоржини!
Моря бриліантів, це мова моя,
Це мова моєї України!

(В. Сосюра)

«Рідна мова... Вона вся з гомону полів, лісів і морів отчої землі, мережана сходом і заходом сонця, гаптована сяйвом місяця, зірок і переткана калиною, барвінком і вишневим цвітом... Вона з голосу тура, мисливських сурем, скрипу дерев'яного рала, стогону вола в борозні, рокоту комбайна - вся з колосся, осмаленого війнами і торкнута «мирною» радіацією. Вона з блиску козацької шаблі і весла невільницького човна, як напнуті вітрила волі, — вся змочена удовиною сльозою, повита дівочою тугою на ясирних та окупантських торгах... Вона вся з хмари й грому, як з води й роси, — така українська мова. Ніжна й тендітна, а міцніша броньованої броні, бо єднає дух і тіло, бо в її основі - непорочність, цнота і чистота.» (*Борис Харчу к «Слово і народ»*)

І давно всім зрозуміло, що від грамотності людей залежить і доля, і краса української мови, тож вчити правила просто необхідно, хоча інколи і важко. Ось, наприклад, узяти прислівник, який учні не дуже любляють через правопис, бо дуже він складний: то разом потрібно писати, то окремо, то через дефіс. От якби усно працювати, то помилок не було б взагалі.

- А чи знаєте ви найкоротші прислівники? (*Як, де*)

- А якщо до них додати частку ні? (*Ні стане префіксом і буде писатися разом*)

- А чи можна до прислівників, що є питаннями, приєднувати частку не? (*Попереду — ні, а якщо повторювати слова, то не слід поставити посередині. Тоді пишемо слова через два дефіса: де-не-де, як-не-як*)

Завдання: словниковий диктант.

Рано-вранці, полегшено, неблаганно, невисоко, навкруги, навпрошки, опівночі, будь-коли, ось-ось, праворуч, засоромлено, сонно, по-російськи, край неба, хтозна-відкіля, день у день, пліч-опліч, на добраніч, до побачення.

Вчитель. Коли прислівники пишуться разом? Окремо? Через дефіс? (*Відповіді учнів*)

Вчитель. Любов до рідної мови починається ще з колиски, з мами, бо в ній — материнська любов, світ добра, краси і справедливості. Наш народ багатий на ігри зі снівом, на вірші, загадки, скоромовки, на танці та пісні.

Тож перевіримо загадками вашу кмітливість. А ви не тільки загадку розгадуєте, а ще й називаєте прикмети, які зустрічаються в ній.

1. Що росте догори коренем (*Бурулька*)

2. Влітку відпочивають, взимку катають. (*Санки*)

3. Хто малюнок на вікні уночі зробив мені? (*Мороз*)

4. Вдень у небі гуляє, а ввечері на землю сідає. (*Сонце*)

5. Зірка сніжно-біла на руку злетіла, поки ніс її сюди, стала краплею води. (*Сніжинка*)

Вчитель. Народна мудрість висловлена у загадках, прислів'ях, приказках. Я називаю першу частину прислів'я, а ви доповнюєте так, щоб були прислів'я.

• Сказати легко, та зробити (*Важко*).

• Де працюють, там густо, де гуляють, там (*нусто*).

• Дивиться рідко, та ... бачить (*Густо*).

• Гірко поробиш - ... (*солодко*) поспиш.

Вчитель. З давніх-давен люди навчилися перенести на полотно барви навколишньої природи, особливо символи, щоб і взимку не розлучатися з мальвами, калиною і барвінком. Прислухайтеся до цих поетичних рядків, які я вам зараз прочитаю, запам'ятайте прислівники і поясніть їх правопис.

Дивлюся мовчки на рушник,
що мати вишивала.
І чую: гуси зняли крик,
зозуля закувала.
Знов чорнобривці зацвіли,
запахла рута-м'ята,
Десь тихо бджоли загули,
всміхнулась люба мати.
І біль із серця раптом зник,
так тепло-тепло стало.
Цілую мовчки той рушник,
що мати вишивала.

Завдання: записати речення, пояснити правопис однозвучних слів, які це частини мови? Зробити синтаксичний розбір речень.

Повітря було особливо чистим, по-особливому бадьоре і радісне. По шляху швидко йшов дядько, сподіваючись встигнути додому на вечерю.

Вчитель. Зима багата на свята, одне з них — свято Коляди. Зараз ваші однокласники розкажуть про це свято. А ви спробуйте записати прислівники, які зустрічаються у розповіді, і пояснити їх правопис.

Завдання: вибіркового диктанта

Учень. З давніх-давен в Україні взимку проводяться святкові вечорниці з музиками, співами, жартами. Свято Коляди відзначається впродовж двох тижнів - із 7 по 19 січня. Це період так званого зимового повороту сонця. У народі казали: «Сонце - на літо, зима - на мороз». З цього часу ніч коротшала, а день ставав довшим. Це було свято народження нового сонця, адже у цей час сонце повертає на весну.

Учениця. Споконвіку свято народження Сонця супроводжувалося різними обрядовими діями, що стосувалися хліборобського циклу. Своїми піснями-колядками наші предки возвеличували бога Сонця, намагалися накликати гарний урожай, добробут у господарстві. А знаєте, хто такі колядники? Це «непрості гості, гості здалеку». Виявляється, наші предки вважали, що це духи померлих предків прийшли їх провідати. Справді, обличчя колядників були вкриті сажею, вони розмовляли зміненими голосами, щоб їх не можна було впізнати. Колядників треба було щедро обдаровувати.

Учень. З прийняттям християнства ці древні вірування не зникли, а тісно переплелися з християнськими обрядами. Свято народження Сонця християнська релігія незабаром змушена була ув'язати з народженням Ісуса Христа. Різдвяні обряди являють собою поєднання двох культур наших предків; язичництва та християнства.

Вчитель. А яке ж свято обходиться без пісень? Зараз прослухайте уривки з українських народних пісень і випишіть у зошити прислівники, які почули, поясніть їх правопис. (*Звучать уривки із народних пісень*).

Завдання: творча робота.

Із трьома прислівниками із вибіркового диктанта скласти речення (*для учнів середнього рівня знань*); з чотирма словами скласти речення, а в останньому реченні над кожним словом надписати частини мови (*для учнів достатнього і високого рівня знань*).

Завдання: «побудова слів». Звуки служать, передусім, будівельним матеріалом, цеглинками для побудови споруд - слів. Ізольовано вжиті, вони нічого не називають, однак, поєднавшись,

утворюють слова. Побудуйте з кожної запропонованої купи цеглинок-фонем одне-два слова. (Для кожної купки цеглинок викликаю до дошки учня. Працюють одночасно: одні - біля дошки, інші - у зошитах.)

1. (навесні) 2. (влітку) 3. (взимку) 4. (восени)

- Як замінити одним словом ці прислівники? (Рік)

- Доберіть до цього слова спільнокореневі прислівники. (Рік у рік, щорічно, щороку)

Завдання: зробити фонетичний розбір слова «щорічно».

Завдання: самостійна робота.

Переписати слова, знявши ризик. Пояснити спосіб творення прислівників. (Слова записані на дошці).

Лі/воруч, на/ново, мало/помалу, по/батьківському, як/най/краще, най/вище, коли/не/коли, рік/у/рік, більш/менш, хтозна/як, будь/коди, з/верху, на/завжди.

III. Підсумок.

Вчитель. О слово рідне! Пращура молитво!

Громи Перуна, Велеса поля,

Софія Київська – творіння Ярослава -

Слов'яномовна праведна земля.

В мені, в тобі Бояна віщим співом

Воно живе, здолавши тьму віків.

Воно Мстиславича Романа голос

І ратний клич Данилових полків.

О слово рідне! України слава!

Богдана мудрість і Тараса заповіт.

І гул століть і сьогодні гомін

В тобі злились, як духу моноліт.

О слово рідне! Мудре і прадавнє,

Ти вирросло з могутньої землі!

Тебе валуєви жорстоко розпинали,

А ти возносила і не корилась - ні!

О слово рідне! Подарунок мами!

І пісня ніжна, і розрада нам!

Я всім на світі з вами поділюся.

Та слова рідного нікому не віддам!

- Чи доторкнулися ви хоч куточком серця до краси людської? Чи цікаво було підніматися сходинками знань? Чим сподобався вам урок?

На завершення: «вузлики в дорогу». Висловіть одним реченням те повчальне, що взяли ви в життя з цього заняття. (Метод «Мікрофон»).

Вчитель. Отже, краса рідної мови врятувала вас. І перш ніж попрощатися, поясніть, будь ласка, як слід писати слова: до побачення, до зустрічі. (Відповіді учнів).

Вчитель. Панас Мирний говорив, що «найбільше і найдорожче добро у кожного народу - це його мова, бо вона не що інше, як жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподівання, розум, досвід, почування». То ж вивчайте свій край, родовід, збагачайтесь і освячайтесь словами добрими, піснею, спогадом. Доля нашої мови залежатиме від того, як відгукнеться на рідне слово ваша душа, як рідне слово бринітиме в цій душі. Любімо її, шануймо, вивчаймо - і нехай українському роду ніколи не буде переводу.

IV. Домашнє завдання.

1. Виписати із «Захара Беркута» І. Франка 5 речень із прислівниками, зробити синтаксичний розбір одного речення . *(Для учнів середнього рівня знань).*
2. Написати твір-мініатюру «Краса рятує світ», використовуючи прислівники різних розрядів. У прислівниках підкреслити орфограми. *(Для учнів достатнього і високого рівня знань)*.